

SANTRAUKA

Mokslo tiriamojo darbo ataskaita: „Europos Bendrijos svarbos moliuskų rūšių, kurių apsaugai būtina steigti teritorijas populiacijų būklės įvertinimas“. Autorius: dr. G. Skujienė

Šio darbo tikslas buvo įvertinti Europos Bendrijos svarbos moliuskų rūšių (*Vertigo angustior*, *V. moulinsiana*, *V. geyeri* ir *Unio crassus*) populiacijų būklę (būklės pokyčius bei natūralių ir antropogeninių veiksnių poveikio jiems ir jų buveinių savybėms tyrimą, vertinimą ir prognozę) 13-oje Lietuvos vietovių Natura 2000 tinkle bei už jo ribų. Monitoringas vyko 2008 metais nuo gegužės iki spalio vidurio. Iš viso dalyvavo 17 tyrėjų, o jiems vadovavo, juos apmokė ir kartu tyrimus vykdė malakologai G. Skujienė ir G. Vaivilavičius.

V. angustior tirta 3-ose Natura 2000 teritorijose: Adučiškio pelkėje (Švenčionių raj.), Metelių regioniniame parke (Metelių, Dusios ir Obelijos ež. apylinkės) ir Riešės upės slėnyje (Vilniaus raj.). **Nustatyta, kad šiose teritorijose V. angustior būklė yra bloga:** 1) Adučiškio pelkė – klaidingai išskirta teritorija - netinkama biotopais šiai rūšiai - jos čia nėra ir nebuvo; 2) Metelių RP – dalis teritorijos nebetinkama gyventi, dalis teritorijos nepriskirta saugojimui, kitose (175,5 ha) - bendras vidutinis gausumas – patenkinamas (12 ind.m⁻²), bet dvigubai mažesnis nei žinomas literatūrinis bendras šių suktenių vidurkis Lietuvoje. Problemos čia – buveinių užžėlimas krūmais ir medžiais; intensyvus buveinių nuganymas; netinkamai išskirtos teritorijos ir netinkami pakrančių apsaugos ruožai. Prognozė: jei situacija nesikeis, *V. angustior* populiacijos išnykimui čia gali pakakti ir 5 metų; 3) Riešės up. slėniai, t.y. Natura 2000 teritorija, – tai klaidingai išskirta teritorija. *V. angustior* čia nėra tinkamų buveinių ir ji čia negyvena. Tinkamos buveinės buvo matomos prieš Gulbinų ežerą. **Nustatyta, kad V. angustior būklė už Natura 2000 ribų tirtose teritorijose irgi buvo bloga:** Dedeškos pelkėje (35,8 ha) ji išnyko, o Punžemio pelkėse (8,4 ha) dar yra, bet būklė bloga (gausumas 9,6 ind.m⁻²).

V. moulinsiana tirta 1 Natura 2000 teritorijoje (Metelių RP (19,5 ha)) ir 2 – už jos ribų (Rūžo pelk. (250,3 ha), Ignalinos raj. ir Juodelių pelk. (24 ha), Marijampolės raj.) ir **nustatyta, kad bendras apsaugos statusas yra netinkamas – nepakankamas dėl netinkamai taikomų apsaugos priemonių, bet artimas tinkamui.** Nustatyta, kad Metelių RP (*V. moulinsiana* bendra būklė yra patenkinama/ gera (vid. gausumas - 31 ind.m⁻²), o kitur - labai gera (vid. gausumas - 147 ind.m⁻²). Dvi buveinės prie Obelijos ež. visiškai sunaikintos eutrofikacijos ir netinkamos žmogaus veiklos, todėl reikia pasirūpinti tinkama likusių tirtų teritorijų apsauga (ekstensyvia gyvulininkyste, krūmų ir medžių iš buveinių pašalinimu, ūkininkavimo ir rekreacijos ribojimu), o gerąsias teritorijas prijungti jas prie Natura 2000 saugomų teritorijų tinklo.

V. geyeri žinomos Lietuvoje tik 2 teritorijose ir abi yra už Natura 2000 ribų (pagal sutartį). **Nustatyta, kad bendras šios rūšies apsaugos statusas yra netinkamas – nepakankamas dėl populiacijų mažumo, bet artimas tinkamui.** Nustatyta, kad kad Švenčionių raj. (4,1 ha) *V. geyeri* būklė yra geresnė nei buvo (vid. gausumas – 41 ind.m⁻²), t.y. rasta dvigubai daugiau suktenių, tačiau dvigubai mažiau (vid. gausumas – 5 ind.m⁻²) suktenių rasta Sibirijos pelkėje (38,2 ha). Čia keturdančių suktenių būklė kritiškai pablogėjo, tačiau dėl ko įvyko ši kaita – nežinoma, nes trūksta mokslinių įrodymų. Rūšies išlikimo perspektyvos dėl tos pačios priežasties yra neaiškios – išnykimui gali pakakti 5 ir mažiau metų. Abiejose teritorijose būtina žiemą (kol dar yra pašalas) prakirsti krūmus.

U. crassus tirta 7 Natura 2000 teritorijose. **Nustatyta, kad bendras šios rūšies apsaugos statusas šiuo metu yra netinkamas – nepakankamas dėl šių pagrindinių priežasčių:** 1) neteisingai išskirtos apsaugos teritorijos – įtraukiami didesnių upų gabalai, neįtraukus ir neatlikus tyrimų į jas įtekančiuose upeliukuose. Tokiu būdu didžioji populiacijos dalis gali likti visai nesaugoma. Tai stebima Veiviržo (bet čia situacija iš tiesų yra geriausia iš didžiųjų upių), Šešuvio ir Žeimenos upėse. Ypač Šešuvio upėje, nes nemaža dalis Žeimenos intakų yra Labanoro RP, kuris irgi yra įtrauktas į ovaliųjų geldučių apsaugos zoną. Tačiau dėl ovaliųjų geldučių tikslinga apsauga Žeimenoje – iki Pabradės. Toliau upės režimas žymiai keičiasi; 2) neišskeldinami bebrai, nes jie netrukdomai šiuo metu naikina tinkamas ovaliosioms geldutėms buveines (Zelvos, Uпитos, Šalpės, Sėtikės, Luknelės ir kitose upėse – visur egzistuoja ši problema); 3) nepastebėta, kad derinamos žuvų ir ovaliųjų geldučių apsaugos priemonės ir teritorijos, o turi būti pakankamas kiekis žuvų, kad būtų kam išnešioti gliochidijas. Bendra Lietuvos ovaliųjų geldučių populiacijos būklė yra patenkinama, nes bendras vid. gausumas yra žemas – tik 4 ind.m⁻², nors vienoje teritorijoje – Riešės up. (Verkių RP) *U. crassus* visai išnyko, o kitoje teritorijoje – Sėtikės up. - didelė grėsmė populiacijos išnykimui. Norint tiksliai įvertinti *U. crassus* gyvenamąją teritorijos plotą, reikėtų sutikslinti visų dabar išskirtų teritorijų ribas, prijungiant naujas teritorijas ir sumažinant dabar esančias (pvz., Žeimenos up.) ir atlikti išsamų upių dugnų

kartografinę ir botaninę analizę, sužymint plotus, kurie tinkami *U. crassus* gyvenimui taip, kaip tai atlieka vokiečiai.